

ЩОДО СПОСОБІВ СКОЄННЯ ГРАБЕЖІВ ТА РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Любчик В. Б.

Стаття присвячена питанням наукової розробленості проблем щодо способів скоєння грабежів та розбійних нападів у громадських місцях. Автор, на підставі аналізу існуючих точок зору, світової практики боротьби зі злочинністю, виказує особисте ставлення до означеного питання.

Ключові слова: способи скоєння грабежів, розбійні напади, громадські місця.

Стаття посвячена вопросам научной разработанности проблем относительно способов совершения грабежей и разбойных нападений в общественных местах. Автор, на основании анализа существующих точек зрения, мировой практики борьбы с преступностью, выражает личное отношение к указанному вопросу.

Ключевые слова: способы совершения грабежей, разбойных нападений, общественные места.

Article is devoted to scientific issues elaborated on how to committing robberies and armed assaults in public places. The author, based on an analysis of existing points of view of world practice of crime prevention, personal attitude betrays appointed to the question.

Keywords: how to committing robberies, robbery, public places.

Конституція України закріплює право громадян на особисту власність і гарантує державний захист цього та інших їх прав і свобод [1]. Для вдосконалення оперативно-тактичних знань працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, за твердженням А.М. Іщенка, важливе значення має дослідження способів учинення злочинів [2]. Спосіб учинення злочину, на думку В.М. Кудрявцева, є сукупність прийомів, що використовуються злочинцем при реалізації своїх намірів [3]. Науковці справедливо зазначають, що центральний елемент у генезисі злочинної поведінки є спосіб. Саме спосіб учинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана із властивостями інших елементів злочинної поведінки [4]. Грабежі, розбої відносять до навмисних насильницьких форм відкритого вилучення чужого майна. Відповідно до чинного кримінального законодавства вказані посягання віднесено до злочинів проти власності, відповідальність за які передбачена в Розділі VI Кримінального кодексу України [5]. Основні способи їх учинення зазнали незначних змін з моменту зародження людського суспільства. За справедливим твердженням В.М. Кудрявцева, основними обставинами, які визначають вибір способу здійснення діяння, є: ефективність цього способу досягнення мети, яка може змінитися залежно від мети, об'єкту, обставин, місця й часу здійснення посягання, а також можливість злочинця; відносна безпечність цього способу; уміння (навички) злочинця; звичні стереотипи поведінки. У науковій літературі способи грабежів і розбоїв, скоєних на відкритій місцевості, досліджувалися такими

авторами, як: В.Н. Долінін, В.І. Куклін, С.С. Степичев, А.Я. Целищев та ін., в яких дається загальний опис способів учинення грабежів і розбійних нападів на транспорті, у приміщенні, у житлі [6].

Аналіз досліджуваної категорії злочинів за способом можна розділити на дві групи. Першу підгрупу становлять злочини, що здійснюються без попередньої підготовки, а другу групу складають злочини, що здійснюються з попередньою підготовкою. Причому значна більшість злочинів входить у першу групу.

Грабежі та розбійні напади в громадських місцях характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, настанням тяжких наслідків, зухвалістю злочинців щодо потерпілого. У ході здійснення підготовчих дій досліджуваної групи злочинів грабіжник витрачає певний час, кошти і сили з метою ретельного маскування своїх дій. У процесі вивчення цієї категорії злочинів було виявлено, що при підготовці до вчинення грабежів і розбійних нападів у громадських місцях злочинці здійснюють такі дії:

- розробка плану вчинення злочину;
- підбір співучасників і розподіл ролей між ними;
- підготовка засобів маскуванню зовнішності;
- установа та вивчення об'єкта посягання, наявність за потерпілим і вибір місця скоєння злочину;
- підготовка зброї, знарядь та інших засобів злочину;
- вибір часу, потрібного для вчинення злочину.

У структурі способу вчинення грабежів і розбійних нападів у громадських місцях головне місце займають дії по безпосередньому заволодінню особистим майном потерпілих. Ці дії взаємопов'язані з особливостями особистості злочинця і з обстановкою вчинення злочину.

Необхідно відзначити відмінність у способах заволодіння майном громадян як за характером застосованого насильства, так і за змістом конкретних дій злочинців. Тому видається доцільним розглянути окремо утримання способів заволодіння майном громадян у процесі вчинення грабежів і розбійних нападів на відкритій місцевості.

З урахуванням викладеного, способи заволодіння особистим майном громадян при здійсненні грабежів у громадських місцях можна поділити на такі основні групи:

1. Способи заволодіння майном громадян без застосування будь-якого насильства чи погроз.
2. Способи заволодіння майном громадян із застосуванням насильства, не небезпечного для життя і здоров'я потерпілого.
3. Способи заволодіння майном шляхом застосування психічного насильства, тобто загроза застосування фізичного насильства, не небезпечного для життя і здоров'я потерпілого.

У першу групу входить заволодіння особистим майном потерпілих шляхом зривання ювелірних виробів, прикрас. У другу групу входять способи заволодіння майном громадян шляхом виривання з рук речей або предметів, а також нанесення ударів або побоїв, які не спричинили наслідків короточасного розладу здоров'я. До третьої групи належать способи заволодіння

особистим майном громадян, поєднані із застосуванням психічного насильства, тобто залякування потерпілого негайним нанесенням тілесних ушкоджень, побоїв і т.д.

Відповідно до наведеної класифікації розглянемо кожен зі способів заволодіння при здійсненні грабежів на відкритій місцевості.

До першої групи способів заволодіння особистим майном громадян відносяться зривання золотих ланцюжків. Об'єктом злочинного посягання є, як правило, підлітки, жінки молодого та похилого віку, що володіють дорогими речами і виробами. Тому злочинець підбирає жертву з урахуванням наявності в неї необхідного предмета заволодіння. Грабіжник перед учиненням нападу зазвичай вистежує потерпілого й спостерігає за ним до зручного моменту вчинення злочину в малолюдному, погано освітленому і відкритому місці. Пограбування здійснюється без нанесення потерпілому ударів по обличчю і тілу. Специфікою цього способу є те, що між злочинцем і потерпілим здійснюється нетривалий контакт, у результаті якого жертва погано запам'ятовує або взагалі не запам'ятовує прикмети грабіжника. Зазначеним способом переважно здійснюють грабежі особи, які зловживають спиртними напоями та наркотичними засобами, а також раніше судимі, характеризуються негативними якостями.

Другий спосіб заволодіння особистим майном громадян полягає в тому, що злочинець вириває з рук потерпілого певні речі і предмети (сумки, портфелі, згортки, ноутбуки, телефони й т.п.). Цей спосіб заволодіння також значно поширений. Він характеризується тим, що перед скоєнням нападу злочинці вибирають жертву й здійснюють за нею спостереження, залишаючись непоміченими. У результаті короткочасного контакту потерпілий може запам'ятати прикмети грабіжника. Потерпілими зазвичай стають особи жіночої статі будь-якої вікової категорії (від молодого до похилого віку). Грабіжники переконані в тому, що в сумках, згортках і портфелях потерпілих є певні цінності: гроші, прикраси та інші предмети. Злочинці, які заволодівають майном громадян таким способом, не заподіюють потерпілим тілесні ушкодження, не завдають їм ударів по тілу. Однак потерпілі можуть отримати тілесні ушкодження внаслідок падіння в момент виривання в них з рук зазначеного майна. Цим способом здійснюють грабежі особи без певного місця проживання й роботи, а також раніше судимі, схильні до вживання спиртних напоїв і наркотичних засобів, які виривають з рук потерпілих сумки з малоцінними речами, продуктами харчування, невеликою сумою грошей.

До цієї ж групи належать способи заволодіння особистим майном шляхом застосування щодо потерпілого фізичного насильства, що не спричинило наслідків у вигляді короткочасного розладу здоров'я. Фізичне насильство при грабежі може виражатися в нанесенні жертві ударів, побоїв, синців, саден і виступає як засіб полегшення заволодіння майном. Зазначені дії здійснюються злочинцями як з попередньою підготовкою, так і без такої. Потерпілими є особи чоловічої і жіночої статі, що зробили грабіжникам опір при вилученні їх особистого майна. Потерпілі, найчастіше жінки, чинять активний опір злочинцям, піднімаючи шум, кличучи по допомогу. Особи чоловічої статі намагаються перешкодити діям грабіжників шляхом застосування фізичної сили. І у відповідь на ці дії злочинці завдають жертві удари по обличчю та іншим частинам тіла з

метою подолання опору й вилучення майна. У результаті тривалого контакту потерпілий може запам'ятати ознаки зовнішності злочинця. Таким способом зазвичай здійснюють заволодіння майном особи, раніше судимі за аналогічні злочини.

До третьої групи належать способи заволодіння особистим майном громадян шляхом застосування психічного насильства щодо потерпілих. Форма зовнішнього вираження такого насильства здійснюється словесно або певними жестами, які підтверджують реальне й негайне застосування фізичного насильства, не небезпечного для життя і здоров'я. Загроза, виражена в тій чи іншій формі, очевидна для потерпілих, оскільки вони суб'єктивно сприймають її, і внаслідок цього в них виникає переконання щодо негайної реалізації загрози з боку злочинця, якщо він зустрине опір. І такий вплив паралізує волю потерпілих і здатність до опору в момент заволодіння їх майном. Подібне насильство грабіжники застосовують переважно щодо молодих жінок і неповнолітніх. Тут може бути тривалий контакт і потерпілий повинен запам'ятати прикмети грабіжника.

При скоєнні розбійних нападів у громадських місцях способи заволодіння особистим майном громадян характеризуються агресивною, насильницькою поведінкою злочинця й свідчать про особливу зухвалість розбійника, який володіє стійкими негативними якостями. Тому розбійні напади мають виключно високий ступінь суспільної небезпеки.

Способи заволодіння особистим майном громадян при здійсненні розбійних нападів у громадських місцях можна класифікувати наступним чином:

1. Заволодіння особистим майном громадян із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства.

2. Заволодіння особистим майном із застосуванням холодної або вогнепальної зброї або загрози його застосування.

3. Заволодіння особистим майном шляхом застосування предметів, використовуваних як зброя, або з погрозою їх застосування в тих випадках, коли зазначені предмети можуть лише демонструватися для підкріплення реальності загрози й збільшення сили її впливу, у результаті чого потерпілому можуть бути заподіяні тілесні ушкодження, небезпечні для життя і здоров'я.

Розглянемо кожен зі способів розбійних нападів, скоєних у громадських місцях.

До першої групи належать дії, пов'язані із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого. Застосовуючи цей спосіб, злочинець здійснює такі дії для подолання можливого або наданого опору потерпілого: нанесення ударів і побоїв, викручування рук і інші насильницькі дії, які призвели до заподіяння легкої, середньої тяжкості і тяжкої шкоди здоров'ю. Удари і побої злочинці завдають руками, ногами й іншими частинами тіла в життєво важливі органи, що тягне за собою наслідки у вигляді короткочасного розладу здоров'я. При скоєнні розбійних нападів на відкритій місцевості застосовується така форма насильства, як приведення потерпілого в несвідомий стан за допомогою введення в його організм без його волі сильнодіючих отруйних чи наркотичних засобів, небезпечних для життя і здоров'я, з метою заволодіння особистим майном. Ця форма насильства застосовується відносно потерпілих віктимної поведінки,

які розпивають з незнайомими особами спиртні напої у скверах, парках і т.д.

До другої групи способів належать дії по заволодінню особистим майном громадян, пов'язані із застосуванням холодної або вогнепальної зброї. Застосування зброї при розбійному нападі на відкритій місцевості істотно підвищує суспільну небезпеку цього злочину й свідчить про особливу зухвалість діяння і злочинця, який здатний завдати більш тяжкої шкоди здоров'ю та життю потерпілого, а також оточуючим.

Уживана в ході скоєння розбійного нападу в громадських місцях холодна і вогнепальна зброя поділяється на три підгрупи:

1) вогнепальна та холодна зброя, яка виготовлена заводським способом (пістолети, револьвери, кинджали, кортики і т.д.);

2) вогнепальна та холодна зброя, яка виготовлена саморобним способом (самопали, кастети, комбінована зброя і т.д.);

3) предмети господарсько-побутового призначення, які попередньо були піддані переробці, з метою надання або посилення наявних вражаючих властивостей, і можуть використовуватися як зброя, тому пріврівнюються до неї (шило, напилки та інші предмети).

Найчастіше злочинці застосовували макети пістолетів, ножі або саморобні ножі, іграшкові пістолети, газову зброю. Рідше злочинці використовували для заволодіння особистим майном потерпілих вогнепальну або холодну зброю заводського виготовлення. Застосуванню такої зброї зазвичай передують вчинення іншого злочину, пов'язаного з незаконним придбанням цієї зброї. Тому слідчому необхідно перевірити версії про зв'язок кримінальної справи про розбійний напад на відкритій місцевості, яка перебуває в його провадженні, з раніше вчиненими злочинами, пов'язаними з незаконним заволодінням зброєю. При скоєнні розбійних нападів у громадських місцях злочинці використовують зброю не тільки для нанесення тілесних ушкоджень, а й для психічного насильства, як засіб збільшення ступеня загрози для залякування потерпілого. При цьому розбійник розраховує залякати потерпілого, паралізувати його волю до опору й заволодіти майном.

Стан страху, що виникає в таких випадках, заважає жертві зосередити увагу й запам'ятати зовнішність злочинця, прикмети його одягу та ознаки застосованої зброї, що ускладнює розкриття злочину. З іншого боку, факт застосування зброї дає можливість слідчому залучати потерпілого до встановлення особи, яка вчинила розбійний напад, шляхом опису ознак зброї в ході допиту, пред'явлення для впізнання й т.п.

Третю групу способів заволодіння особистим майном громадян при здійсненні розбійних нападів у громадських місцях становлять дії з використанням в якості зброї інших предметів або загрози їх застосування.

Усі предмети, що використовуються як зброя, зазвичай поділяються на дві категорії. Перша категорія включає предмети господарсько-побутового призначення (кухонні складні ножі, молотки, сокири, бритви тощо). Друга категорія - це предмети, випадково підібрані злочинцями на місці скоєння злочину (палиці, пляшки, металеві прути, труби, камені й т.п.). Характерним для всіх предметів, використовуваних як зброя, є те, що ними може бути заподіяно шкоду здоров'ю потерпілого, аж до позбавлення його життя. Попереднього підготовлення або пристосування їх до нанесення тілесних ушкоджень не

потрібно. При розбійних нападах, скоєних у громадських місцях, частіше за інше злочинці застосовують кухонні й складні ножі. Використання предметів в якості зброї для заволодіння майном потерпілого може здійснюватися у вигляді погрози (залякування) шляхом їх демонстрації. Якщо вимогу про негайну передачу цінностей не буде виконано, то злочинець може реально застосувати ці знаряддя (предмети) щодо потерпілого [7].

Вивчення судово-слідчої практики показало, що для аналізованої групи злочинів характерна виняткова стійкість повторюваних способів учинення суспільно небезпечних посягань. Це питання має важливе значення для розслідування цих злочинів. Аналіз багатоепізодних кримінальних проваджень за грабежами і розбоями в громадських місцях показав, що вони відбувалися однорідними способами, включаючи дії з підготовки, учинення та приховування. Грабіжники (розбійники), обравши й випробувавши певний спосіб учинення злочину, виключно рідко змінюють його й переходять на інші способи вчинення.

Фактори стійкої повторюваності способів учинення злочинів цієї групи мають важливе значення для здійснення завдань з попередження, розкриття та розслідування скоєних злочинів. Їх наявність свідчить про актуальність обліку цих злочинів за способом їх учинення. Необхідно відзначити, що знання слідчим способів учинення грабежів і розбійних нападів у громадських місцях може оптимізувати пошукову роботу по виявленню слідів, викраденого майна та осіб, які вчинили дані злочини, тобто сприяти ефективності розслідування цих злочинів.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс]: закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Ищенко А.М. Предупреждение и раскрытие преступлений, совершаемых с использованием служебного положения в системе бытового обслуживания населения (по материалам органов внутренних дел Украинской ССР) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 / А.М. Ищенко. - М., 1989. - 168 с.
3. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования [Текст] / В.Н. Кудрявцев. - М.: Форум - Инфра-М, 1988. - 216 с.
4. Весельський В.К. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю [Текст]: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / В.К. Весельський, С.М. Зав'ялов, В.В. Пясковський. - К.: КНТ, 2009. - 160 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Атіка, 2005. - 1064 с.
6. Долинин В.Н., Рачева Н.В. Особенности расследования грабежей и разбойных нападений, совершаемых на открытой местности: Учеб.-метод. пособие. - Екатеринбург: Изд-во Уральского юридического института МВД России. 2002. - 82 с.
7. Степичев С.С. Расследование разбоев. М., 1955. С. 100.

*Любчик В.Б.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри ОРД
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 15. 12. 2015